

114061

Grönland og Norge.For og mot.

Grönland er opdaget av nordmenn og kolonisert av menn av norsk stamme. Allerede i år 874, samtidig med at de første nordmenn bosatte sig på Island hadde en av disse kolonister, Gunnbjörn Ulvsson opdaget at der lå nogen Ær langt vest for Island. Disse Ær som blev kaldt Gunnbjörnshjær, må ha ligget ved Grönlands Östkyst, muligens i nærheten av det sted hvor kolonien Angmekesalik nu ligger. Det heter også i sagan at Gunnbjörn så et stort land vest for disse Ær.

Den egentlige opdagelse og den første kolonisering av Grönland skyldes imidlertid Erik Raude.

Erik Raude var fra Jæren i Norge, men hadde som ung måttet forlate Norge, hvor hans far hadde gjort sig skyldig i drep. Først slog han sig ned på Island. Ær blev han imidlertid selv erklært fredløs som følge av drep. Han besluttet da å opsøke det land som Gunnbjörn hadde sett. Man nådde Grönlands Östkyst, seilte forbi sydspissen og nordover langs vestkysten hvor han søkte inn i bunnen av flere av de store fjorder. En av dem kaldte han Eriksfjord og der kom han siden til å legge sitt hövdingsete, Brattalid. Men gav det nye landet navnet Grönland fordi, sa han, "folk vilde mer ønske å fare dit hvis landet hadde et godt navn".

Det nye land måtte også virke ganske tillokkende på nordmennene. De grönlandske fjorder med de store grønne beitestrekninger minnet på mange måter om fjordene i Norge og på Island og det måtte se ut som man her kunde leve under omtrent de samme vilkår som i de norske og islandske fjordbygder.

Efter tre års ophold på Grönland vendte Erik tilbake til Is-

land før de forberede en virkelig kolonisasjon. Alt neste sommer i året 985 drog 25 skiber dit ut, hvorav riktignok bare 14 nådde frem, idet nogen forliste og nogen vendte om. Man antar at minst 2-300 mennesker må ha slått sig ned på Grönland denne sommer.

I løpet av kort tid utviklet sig nu et eiendommelig nybygger-samfund på Grönland, i mangt og meget preget av den kulturelle og økonomiske forbindelse med Island og Norge. Nordmennene bodde i de indre grönlandske fjordbygder, dels i "Österbygden" nærmest Kap Farvel, dels i den mindre "Vesterbygden" lenger nord. De levde av fædrift, jakt, fangst og fisteri. Av sagnene ser man at nordmennene på Grönland, tross de hårde levevilkår har fått tid til diktning og de mange interessante ruiner og gravfunn fra norske-tiden vidner om relativ velstand og høi kultur. De siste utgravninger viser at bispegården i Gardar hadde en gildehall som var 17 meter lang med plass til 100 mennesker. De kolonien stod på sitt høieste skel der ha vært 16 kirker og 2 klostre på Grönland. Befolkningen har av enkelte historikere vært anslått til omkring 5000, mens andre hevder at den må ha vært minst 10.000. Dette er det eneste historiske eksempel på en varig europeisk kolonisasjon av et arktisk land. I våre dager bor på det samme område henimot 15.000 eskimoer og bare 300 europeere (danske).

Av sagnene kan man se at nordmennene på Grönland har foretatt utatrakte reiser både nordover langs vestkysten og lengsmed østkysten, hvor der også likesom på Vestergrönland er funnet ruiner som synes å skrive sig fra Nordboerne. Mere berømt er grönlandernes reiser sydover til Vinland, det amerikanske kontinent, som blev opdaget av Erik Raudes søn Leif Eriksson under en reise fra Norge til Grönland.

Kristendommen blev innført på Grönland fra Norge, bare en halv menneskealder efter den første bosettelse og omtrent samtidig

son den blev innført på Island. I 1000 seegen var det Leif Eriks-son som førte kristendommen med sig til Grönland efter tilskyndelse av den norske konge Olav Trygvason som hadde latt ham döpe. Senare blev der oprettet et eget bispedømme for Grönland i Gardar. Fra 1192 blev Grönlands bispedømme lagt inn under den norske erkebiskop i Nidaros (Trondheim) og da der ikke på Grönland blev oprettet noget fast domkapitel blev bispedomsnevningen faktisk lagt helt i henderne på erkebissen i Nidaros og hans kapitel. Grönlands bispedømme kom derved i sterk avhengighet ~~av~~ Nidaros hvilket også hadde stor politisk betydning. I 1261 gav grönlanderne sig frivillig inn under Norge, og vedtok på Altinget å betale skatt til den norske konge. De anses efter 1261 for å stå under Norges konge endogså på sine ferder helt op til "Leidarstjernen" (Polarstjernen).

Det har blant historikerne vært forskjellige meninger om hvorledes de gamle norske kolonier på Grönland gikk tilgrunne. Sannheten er vel at det skyldes en flerhet av samvirkende årsaker. En historisk tradisjon hevder at koloniene blev ødelagt av eskimoene som trængte frem fra nord og vest og overfalt nordboerne. Et vidnesbyrd om disse overfall har man i et pavestev fra 1448 hvori det heter at "barbarens ankom på en skibsflåte, angrep det der boende folk ved et grusomt innfall og ødela således Fedrelandet og de hollige bygninger med ild og sverd, ~~at~~ på den kun blev tilbake 9 sognkirker." En annen teori har lagt vekt på en mulig forverrelse av de klimatiske forhold på Grönland. En viktig årsak til forfallet er sikkert å søke i de vanskelige økonomiske forhold hvorunder grönlanderne levet, deres store avhengighet av tilførsler utenfra, særlig av korn, jern og tømmer. Forbindelsen med Norge var fast og levende sålänge Norges gamle kongerett styret landet, men blev utgjennet det 14de århundrede

stadig løsere. Dette skyldtes ulykker av politisk og annen art som rammet Norge i løpet av det 14de og 15de århundrede. Den gamle kongerett døde ut på nordsiden, Norge kom derved inn i forbindelse med Danmark og kongemakten flyttet ut av landet. Gjentatt utryddet "svartedøden" en stor del av befolkningen. Etter hvert opphørte forbindelsen med Grønland helt. Annu i det 15de århundrede utnevnte erkebiskoppen av Nidaros biskopper på Grønland, men disse kom ikke til å virke i landet.

Men ennå levte i Norge mindet om det gamle skattland. I begynnelsen av det 16de århundrede tok således erkebispen Erik Valdemar til orde for at Norge på ny skulle oppta forbindelsen med den gamle norske koloni. Flere av kongene interesserte seg også for å få forbindelsen med Grønland gjenoprettet. Fredrik II sendte således ut 2 ekspedisjoner og under Christian IV drog 2 ekspedisjoner til Grønlands vestkyst som blev befaret og undersøkt på lange strekninger. Overfor fremmede makter hevdet kongen Norges gamle høihetsrett over Grønland.

I løpet av det 17de århundrede begynte man i Norge likesom i de andre Nordsjøstater å interessere seg for kvalfangst i Ishavet og under denne inngikk fangst langs Grønlands vestkyst. Initiativet blev tatt av nogen borgere i Bergen og ved begynnelsen av det 18de århundrede var det i Bergen skapt en sikker tradisjon for denne fangst.

Den første som i nyere tid gjorde forsøk på å kolonisere Grønland var den store bergenske forretningsmann Thor Wöhlen. Men det var først ved nordmannen Hans Egedes innsats at kolonisasjonen blev innledet og der inntredte et avgjørende vendepunkt i Grønlands historie.

i Nord-Norge
Egede var født i Trondenes i 1686 og var prest i Vågan i Lofoten da han blev preget av trangten til å reise som missionær til Grønland. I 18 år måtte han kjempe for å vekke myndighetens

interessene for planen om en grønlandsk mission. I sin henvendelse til kongen om å støtte planen foreslo han et Grønland "af Begyndelsen er bygget og besat af Norge og siden altid har været Dependenz af Norges Krone". Allikevel var det ingen forståelse for planen hos myndighetene i Kjøbenhavn. Når foretaket allikevel kom istand skyldtes det et privat handelselskap i Bergen som var blitt dannet etter initiativ av Egede selv. I Bergen var der nemlig folk som gjennom ishavsfangsten hadde erhvervet kjendskap til og interesse for Grønland. Først da ekspedisjonen i 1721 stod ferdig til avgang lot myndighetene i Kjøbenhavn høre fra sig, idet Egede blev utnevnt til missionær i kongens tjeneste. Og det var først 2 år etter ekspedisjonens avreise at der blev gitt oktroi til det bergenske selskap.

Hans Egede arbeidet i 15 år på Grønland hvor han utfoldet en mangesidig virksomhet som missionær, handelsmann, opdagelsesreisende og kolonist. For annen gang i historien blev det fastslått at Grønland var et land hvor den hvite mann kunde bygge og bo. Egede sier selv herom: "Blev ikkun først de gamle øde Jorde plætzer, hvor de gamle Norske fordem have boet, igien besatte med folk og Qveg, det skulde uden Tvil give det samme fra sig, som Island og Færøe".

Efter Egede blev hans arbeide på Grønland tatt opp av en rekke andre nordmenn, således Egedes sønner Poul og Niels Egede, hans brorsøn Peder Egede Niels Axelsen Rasch, Jürgen Sverdrup, Niels Brønlund Bloch, Severin Thørsne, Jonas Gill og mange flere. Rasch førte fra Nordland med sig "6 sterke, raske Karle" til Grønland for å anbringe dem som kolonister. Blant disse var Anders Olsen fra Senjen, den første virkelige bonde og selveier på Grønland. Han slo seg ned ved Iguliko, det gamle Gardar, hvor hans etter-

slekt fremdeles lever av gårdsbruk. Blant de norske kolonister fra 1721 danskene begynte med å delta i arbeidet på Grønland. Men den mest betydningsfulle innsettningen synes å være gjort av nordmenn.

var antagelig også den bekjente opdagelsesreisende Peder Olsen
 Velløe ^{fra} ~~Østlandet~~ ^{område i Nord-Norge} som av danske historikere kaldes Østkystens
 gjenopdager. Den danske forfatter H. Cetermann uttaler i sin bok ~~==~~
 "Den norske Grønlandsprest, prest Jørgen Sverdrup": "Kolonisasjonen
 av Grønland skyldes, til Adskillelsen 1814, ja udover den, ligesaa
 noget Nordmand som Danske, og ikke mere".

Den fangstvirksomhet i Ishavet som norske byer, særlig Bergen
 var slått inn på fortsatte gjennom hele det 18de århundrede. I
 1764 var det i Bergen 2 Grønlandsskip som disponerte over 10
 skib. Fangsten ved Grønland foregikk regelmessig og var efterhån-
 den blitt et ledd i Norges økonomiske liv.

Fra 1730 blev handelen på Grønland drevet for statens regning
 og hovedsetet for handelen blev av den grunn flyttet til Kjøben-
 havn. I 1724 blev handelen statsmonopol. Av fellesmonarkiets
 administrasjon blev Grønland hele tiden betraktet som norsk koloni.
 De grønlandske saker blev behandlet i kanselliets og rentekammerets
 norske kontorer og skrivelserne blev innført i protokollene for
 Norge. I oktober av 1728 til det bergenske selskap betegnes
 Grønland uttrykkelig som "det under Vort Rige Norge henhørende Land
 Grønland".

Grønland hørte altså i 1814, likesom Færøene og Island til
 kongeriket Norge. Ved freden i Kiel dette år, da den danske konge
 avstod Norge til kongen av Sverige blev disse gamle norske bilande
 undtatt, idet den danske forhandler Bourke overlistet den svenske
 forhandler og innbildte ham at Færøene, Grønland og Island ikke
 hadde tilhørt Norge. Den svenske utenriksminister grev Engeström
 gav straks den uheldige forhandler beskjed om at han var ført bak
 lyset: "Man har haft orätt om man försäkrat Herr Baron att Grön-
 land och Island icke varit tillhörigheter til konungariket Norge.
 Dessa öar äfvensom Orkneyerna hafva erhållit sine inbyggare från

dette land, och Island junte Grönland hafva aldrig varit något annat land under gifna". Norge anerkjente ikke Kielarfreden og avstaaelsen til kongen av Sverige. Det erklærte sig fritt og uavhengig, men inngikk derefter en frivillig union med Sverige. Den norske storting og den norske konge gjorde i og efter 1814 gjentagne ganger fordring på at Grönland, Færøene og Island skulde gjenforenes med Norge. Men den Hellige Alliansen motsatte sig imidlertid en revisjon av Kielarfreden og Norge måtte stille saken i bero.

De gamle norske kolonier på Grönland som i 1814 kom inn under Danmarks herredømme omfattet vestkysten fra 60 grader til 73 grader Nord. Siden har Danmark 2 ganger utvidet sitt herredømme på Grönland, i 1824 da handelsstasjonen Angnaksalik blev anlagt på Østkysten og i 1905 da kolonirådet på vestkysten blev utstrakt til 74 grader 30 min.. Helt den øvrige del av det store grønlandske kontinent, d.v.s. hele nordkysten, østkysten undtagen Angnaksalik, og det indre isdekkede område har like til det siste vært betraktet som ingemannsland. Danmarks konge og senere Danmark et forsøk på å underlegge sig hele dette ubebodde område, ^{og det opnådde flere fremmede makters anerkjennelse av} ~~denne~~ ^{Min plan} denne plan. Dette motsigelse fra Norge som det land der hadde de største interesser i det ubebodde område. For å regulere de praktiske spørsmål som velder sig for virksomhet i disse strøk blev der i 1924 mellem Norge og Danmark inngått en avtale som imidlertid lar suverenitetsspørsmålet stå uløst.

Nordmennene har fra gammel tid av utøvet en betydelig næringsvirksomhet langs Grönlands Østkyst, først og fremst selfangst, men derneft også fangst av hvalross, björn og moskusokse samt rev, ulv og røskatt. Denne fangst drives dels i isen utanfor kysten, dels på land.

I midten av forrige århundrede var det især fra de norske Øst-

landsbyer at denne fangst blev drevet men alt i slutten av århundredet kom fartøier fra Troms, Finnmark og Sundkørsdistriktene til å ta ledelsen. Siden 1908 har stadig flere av disse fangstekspedisjoner overvintret på Østgrønland hvor de efter hvert har bygget en rekke fangsthytter på området mellom 71 og 75 grader nord. Ialt finnes der nu over 80 norske fangsthytter på denne strekning som nordmennene er omtrent alene om å utnytte. Siste vinter har 16 nordmenn overvintret der.

Det er et nokså hårdt og nøisomt liv disse fangstfolk nå føre. Som regel er fortjenesten heller ikke særlig stor, men allikevel gir denne virksomhet et fast levebrød for et ~~til~~ betydelig antal nordmenn.

Det er også av nordmennene blitt drevet fiske av laks og røie på forskjellige steder på Østgrønland.

Betydelig større interesse knytter sig til det fiske som nordmennene i de senere år har drevet i havet vestenfor Grønland. De store fiskebanker har blev opdaget av norske selfangere og hvalfangere i årene efter verdenskrigen. I 1925 deltok ca. 40 norske fartøier i fisket ved Vestgrønland, med en samlet besætning på 1000 mann. Utbyttet av dette fiske har vært betydelig. Men det har store vanskeligheter å kjempe med på grunn av det danske forbud mot å anløpe de Grønlandske havner. I de senere år har derfor fisket mest vært drevet fra små fartøier med et stort moderskib.

I den geografiske utforskning av Grønland har nordmennene også siden Erik Raudes og Hans Egedes dager gjort en betydelig innsats. Den første som trengte frem over Grønlands innlandsis var nordmannen Fridtjof Nansen. Med en ekspedisjon på 6 mann befarte han i små båter en betydelig del av Østkysten for derefter

A begi sig tværs over Grönlands indre til vestkysten. I 1892 gikk nordmannen Livind Astrup sammen med amerikaneren Peary over den nordlige del av innlandsisen. Kjendskapet til de Grönlandske fer- vend skyldes for en ikke ubetydelig del de norske fangstfolks fer- der. Også en rekke fremn de lands videnskabelige/ekspe^{grönlands-}disjoner har benyttet norske fartøier med norsk mannskap. 4

I de senere år har nordmennene også drevet videnskabelige undersøkelser og kartlegning på Grönlands østkyst. Videnskapsmenn som Hoel og Orvin har her nedlagt et verdifult arbeide.

Nordmennene er også de første som har anlagt radiostasjon og er begynt regelmessig værvarslingstjeneste på Østgrönland. I 1922 bygget nordmennene en radiostasjon i Nyggbukta (Mackenzie Bay) som siden med en enkelt avbrytelse har vært i drift og som året rundt sender regelmessige varmeldinger der er av stor betydning såvel praktisk som videnskabelig.